

Ս. ԱՅՎԱԶՅԱՆԻ ՄԱՆՐԱԿԱՏՈՒՄՆԵՐԸ

Բանալի բառեր. մանրապատումներ, արձակ, բնություն, հայրենիք, սեր, կարոտ:

Ключевые слова: рассказы, проза, природа, родина, любовь, ностальгия.

Key words: short stories, prose, nature, fatherland, love, nostalgia.

Ս.Այվազյանի փոքր արձակի քնարական երակը լիարյուն կերպով տրոփում է նաև «Գարունս ձյունների տակ» (1972) խորագրով ժողովածուում:

Թեմատիկ առումով բազմազան են հեղինակի մանրաքանդակները, որոնք ամփոփված են «Կյանքի հմայքը», «Գարունս ձյունների տակ», «Ինքս ինձ հետ» շարքերում:

Կենսաթրթիռ լիցքերով, վառ ու թանձր գույների վարպետորեն գտնված համադրություններով ու հակադրություններով, անցավորի ու մնայունի վերաբերյալ փիլիսոփայական խորհրդածություններով, առաջին սիրո ջերմ թրթիռներով, հասունության շրջանի զգացմունքների տաք բռնկումներով են լեցուն Ս.Այվազյանի մանրապատումները:

«Գարունս ձյունների տակ» շարքի մանրապատումները քնարական ու խոհափիլիսոփայական խորհրդածություններ են մարդու էության, անհատի ինքնաքննության, զեղեցիկի, բարոյական անանց արժեքների՝ հայրենիքի ու հայրենասիրության, երջանկության, փոխադարձ ու մերժված սիրո, պատվի ու պատվախնդրության վերաբերյալ:

Ս.Այվազյանի «խորթափանց հայացքը միշտ ուղղված էր իր արմատներին, հայրենիքը միշտ ուղղված էր նրա հոգու մեջ՝ ինչպես անանց կարոտ, սուրբ մասունք»¹: Ուխտավորի երկյուղածությամբ է Կավարտցի Գալուստը այցելության գնում Օշական՝ սուրբ Մաշտոցի գերեզմանին: «Չարչարանքների մեջ սփոփվելով՝ հողագործ Գալուստը՝ «որդին Մկրտչի», հասնում է Օշական ծնկաչոք աղոթելու այն «մարդու գերեզմանին, ով վառվեց, հանգավ և լույս դառավ հայոց աշխարհին», լույս տվեց մեզ, որ մենք միշտ լինենք, տեսնենք ու մեզ տեսնեն: Թշնամիներ շատ ունենք մենք, ու

¹ «Հայագիտական հանդես», № 11 (15), 2011, էջ 43

քանի դեռ կան, սրով ու գրով ենք ապրելու, հետո միայն գրով («Ուխտ և երդում»):

Լայն ու խորն է հայի հոգին՝ թեպետ լցված է կորուստների ցավով, երախտապարտ է հայը: Ալեքսանդրիայի փողոցներում զբոսաշրջիկ հայը հիշում է եղեռնի օրերին իր նախնիներին ապրաստան տված արաբներին ու սիրով է լցվում իրեն շրջապատած սիրունատես, բոկոտն ու կիսամերկ երեխաների հանդեպ: «Նայում եմ ձեզ, ինչպես իմ անցյալին և ասում եմ. «Էսսալամ ալեյքում, իմ փոքրիկ բարեկամներ...» («Էսսալամ ալեյքում»):

Հայրենիքի կարոտ կա աշխարհասփյուռ հայերի աչքերում, կորուսյալ եզերքի կարոտ, որ «հայաբառ կբարբառի». «Հայաստանն՝ն եկած ես բեր պագնեմ բերանդ, աչքերդ,- ու պառավն ահով շուրջն է նայում,- հոս հայ ըլլալը հանցավոր ըլլալ կնկատվի: Թույլ չեն տա Հայաստանեն եկած հայերու հետ խոսիլ...»: Պառավը հայացքով Բոսֆորի մյուս ափն է ցույց տալիս, ուր Սկյուտարի գերեզմանատունն է. «Հոն ամփոփված են իմ հարազատներուս ոսկորները... Ամեն արևամուտեն առաջ հոս կուգամ, կնայեմ գրերուն և Սկյուտարում ամփոփված իմ մերձավորներու բերանով կանիծեմ եղեռնը, եղեռնագործներուն... Կըսեն Երևանում Քուռկիկ-Ջալալիի ոտքերի տակ շուռ եկած է համբերության բաժակը, և օր ու գիշեր ջուր կըհոսի: Ճի՞ շտ կըսեն, որ կհոսի... («Բեր պագնեմ աչքերդ»):

Ստամբուլի փողոցներում ու վաճառատներում խաբում են զբոսաշրջիկներին, իսկ մոլլան հավատացյալի ջերմեռանդությամբ «ազան» է կանչում, մի ծերունի «գովում է Աբդուլ Համիդի պատկերով նամականիշը որպես ունիկում և ուզում է խոթել ափս... Ես հեռացնում եմ ձեռքս ինչպես օձից...» («Ստամբուլում շոգ է»):

Ալեքսանդրիայի արմավենիների մի կանաչ պուրակում՝ Կահիրեի հայոց գերեզմանատանը, հանգչում է Պողոս-Նուբար փաշան. «Աստ հանգչի մարմինը լուսահոգի Յուզաբեր Չմշկյանի, ով գաղթել է Սեբաստիայից՝ գաղթի ճանապարհին թողնելով ութ որդուն՝ հիշատակ միակ որդուց, Արմենակ Եկարյան՝ Վանի ինքնապաշտպանության հերոս... Եվ հետո իրար կողքի Արփիար Արփիարյան, դերասանուհի Սիրանույշ, Երվանդ Օտյան... Հասկանալի է,...

- Բայց մի՞ թե հասկանալի է,- ասես բողոքում են բոլոր քարերը:- Հայը կարող է զինվոր լինել, կովել հայրենիքի համար և ընկնել օտար հողում, ինչպես իսպանացին, ինչպես բուլղարացին, լեհը կամ հույնը: Հայը կարող է տարագիր լինել, ինչպես մարդն ամեն մի փոքրացած ազգի: Բայց կա՞ն թաղված մի այլ ժողովրդի հոգևոր մշակները մի ուրիշ հողում:

- Չկա՞ն,- ասես հողի տակից լսվում է Միրանույշի ձայնը՝ թրջված արցունքով...»² («Հայոց գերեզմանատունը»):

Հայրենական տան, անցած գնացած օրերի ու մանկության կարոտ կա շարքի մանրապատումներում: Հիշողության արահետները տանում են հայրենի գյուղ, ուր հինավուրց թթենու տակ մայրը սպասում է որդուն, ու նրա ձեռքերն առաջվա պես փաղաքշում, լռությամբ խորհուրդներ են տալիս, անցած օրերն են հիշեցնում՝ որպես մեծ ու դժվարին պատմություն: Ահա հայրական տան ճանապարհը՝ ոլոր-մոլոր, եղինջի թփերով պատված... Քանի՞-քանիսն են այդ ճանապարհով գնացել ու հետ չեն եկել... Քանի-քանի այդպիսի ճանապարհներ են դուրս գալիս գյուղից, խառնվում մեծ քաղաքներ տանող մայրուղիներին: Հիմա դրանք նաև տունդարձի ճանապարհներ են, մայրական վշտերը փարատելու, հայրական տան կարոտն առնելու, հայրենի հողի բույրերով արբենալու ճանապարհներ. «Ես որդու սիրով եմ սիրել այս հողը և դրա հմայքով եմ զգացել հմայքը մի պատահա՞ր հողի ու ամբողջ աշխարհի: Ես ծնվել եմ այդ հողից և դառնալով մի բուռ հող, կուզեմ խառնվել այդ հողին, որ չպակասի դրանից մի բուռ հողն աշխարհում»³ («Կտակ»): Ինչպես մեծ հայրենապաշտ Ա.Բակունցի, այնպես էլ Ս.Այվազյանի համար հայրենի հողը «և՛ կեցության անփոխարինելի աղբյուր է, և՛ զգացմունքների բյուրեղացման ճանապարհ», և՛ բարոյական արժեքների զարգացման հենարան»⁴:

Հարյուր տասնինամյա մաճկալ Վարդագարին ևս տասը տարվա կյանք են ցանկանում բարեկամները, ու մաճկալը սրտնեղում է. «Բա ապրելու համար էլ ժամանակ կնշանակե՞ն: Տասը տարին ի՞նչ է որ...» («Կյանքի հմայքը»): Մահվան մահճում անգամ Վարդագարը մտովի զարունը բացվելուն պես բարձրանում է լեռները, զգում նոր շուռ տված հողի, խոտարմատների խառը բույրը, ու երջանկությունից փայլում են աչքերը: Մանուշակ մայրիկը ստանում է որդու սև թուղթը, բայց չի հավատում նրա զոհվելու լուրին. «Կարող է դեռ թշնամու արթուն աչք կա մեր վրա, դրա համար էլ չի վերադառնում մոր մոտ, որ հետո ուրիշ մայրեր չկսկծան» («Մայրը սպասում է»): Աբգար պապը չի պատսպարվում հորդատատ անձրևից և թրջվում է մինչև ոսկորները. «Թող մրսեմ, հապա ինչպե՞ս պիտի իմանամ, որ ծարավ ծիլն արդեն կշտացավ ջրից» («Անձրևը»): Մայրը տեսնում է որդու հասունանալը, աչքերը լցվում են արցունքի

---

² Այվազյան Ս., «Գարունս ձյուններ տակ», Երևան, 1972, էջ 37:

³ Նույն տեղում, էջ 45:

⁴ Աղաբաբյան Ս., Հայ սովետական գրականության պատմություն, հ. 1, էջ 471:

կաթիլներով, ու նրա ժպիտն ասում է. «Մոր արցունքները երբեք չեն ցամաքում» («Մայր»):

Սիրո ջերմ խոստովանություններ, մերժվածության ցավ ու կսկիծներ կան Ս.Այվազյանի մանրապատումներում. «Դու որ ինձ չմերժեիր, ես ինչպե՞ս պիտի իմանայի, որ արցունքը սրտից է բխում, ոչ աչքերից, ինչպե՞ս պետք է իմանայի, որ մերժումն ուժ է դառնում... Ես քո կրակով եմ դիմացել կրակներին...» («Դու որ ինձ չմերժեիր»):

Մերժված սերն ավելի է ազնվացնում ու մաքրում հոգին, տանում մանկության ձորերը, ուր սիրահարներն աղավնիների պես պատսպարվում էին թև-թևի տված՝ իրար շունչ շնչելով: Մերժումն ավելի է բորբոքում սիրող սրտի կրակը. «Ա՛խ, դու չգիտեիր, թե ինչ է անում կրակը փակվածության մեջ»: Մերժված սերը երբեք չի մոռացվում. «Դու հեռացար ինձնից, բայց դարձար ինձ համար դարձի ճամփա, օջախի ծուխ դարձար՝ ելնող հայրենական երդիկից: Դու ինձ ետ կանչող ձեռք դարձար բոլոր ափերից»:

Սիրով է սկիզբ առել աշխարհը և սերն է իշխելու աշխարհում: Եվ ինչքան հեռու են սիրող սրտերը, այնքան խորն է կարոտը. «Երբեմն հեռանում եմ քեզնից, որ ավելի շատ կարոտեմ քեզ, որ հեռվից տեսնեմ քեզ, որ լրիվ տեսնեմ: Երբեմն հեռանում եմ քեզնից, որ տարածություն լինի մեր մեջ, որ վերադարձի ճանապարհ լինի... Հեռանում եմ, որ նյութեղեն չլինես, այլ երազ դառնաս, տեսչ, ձգտում ու իղձ... Հեռանում եմ, որ ավելի մոտ լինեմ քեզ... («Երբեմն հեռանում եմ»):

Գրողի փիլիսոփայական խորհրդածություններն ամփոփված են «Ինքս ինձ հետ» շարքում: Նա պեղում է իր ներաշխարհը, բացվում ընթերցողի առջև, ու ընթերցողի համար բացահայտվում է, թե որտեղից են բխում գրողի պատմվածքների անսահման բարությունն ու կենսասպիրությունը. «Իմ ապրած ձմեռների մեջ այս ձմեռն ավելի ցրտաշունչ էր: Այս ձմռանը ես ավելի շատ եմ մտորում գարունների մասին և անցած ձմեռների աղմկոտ ձնհալների: Սրեն իմ աչքին առաջվա փայլը չունի, և ես դրա համար խղճում եմ նրան: Ես ամբողջությամբ խիղճ եմ դարձել և անխիղճ բաներ փնտրելով իմ արարքների մեջ, տանջվում եմ»⁵:

Գրողի մտասևեռումները պատվում են երկնայինի ու տիեզերականի ոլորտներում, նա հավիտենության ձայնն է լսում ակնթարթի տրոփյունի մեջ («Ակնթարթի մեջ մահ կա և կյանք. սթափվիր սիրելիս և ըմբռնիր ակնթարթի էությունը»):

---

⁵ Այվազյան Ս., Գարունս ձյունների տակ, Երևան, 1972, էջ 83:

Բազմաթիվ «ինչունների» պատասխանն է փորձում գտնել գրողը և ուրախ է, որ չի գտնում, որովհետև կյանքը կդառնա անհիմաստ ու անհետաքրքիր. «Փնտրումների մեջ է իմ անդորրը»: Նրա հոգում «աստվածներ են ապրում, և ինքը հարատև ու հաճելի վիճաբանությունների մեջ է նրանց հետ», և «այն աստվածը, որ բացահայտվում է, մեռնում է իմ մեջ»:

Էմմա Նիկոյան

**Ս.Այվազյանի մանրապատումները
Ամփոփում**

Ս.Այվազյանը փոքր կտավի ստեղծագործությունների մեծ վարպետ է: Նրա մանրապատումները քնարական հուզիչ պատմություններ են մարդու և բնության, սիրո, հայրենիքի, անցավորի և մնայունի մասին:

Հեղինակն իր մանրապատումներում ավետում է բարության ու լույսի խորհուրդը, շարունակում բնական մարդու իր որոնումները:

Emma Nikoyan

Miniatures by S.Ayvazyan

Summary

S.Ayvazyan is a great master of small canvases. His miniatures are touching lyrical stories about the human and nature, love, motherland, fleeting and lasting matters. In his miniatures the author heralds the kindness and the light and pursues his search of the natural man